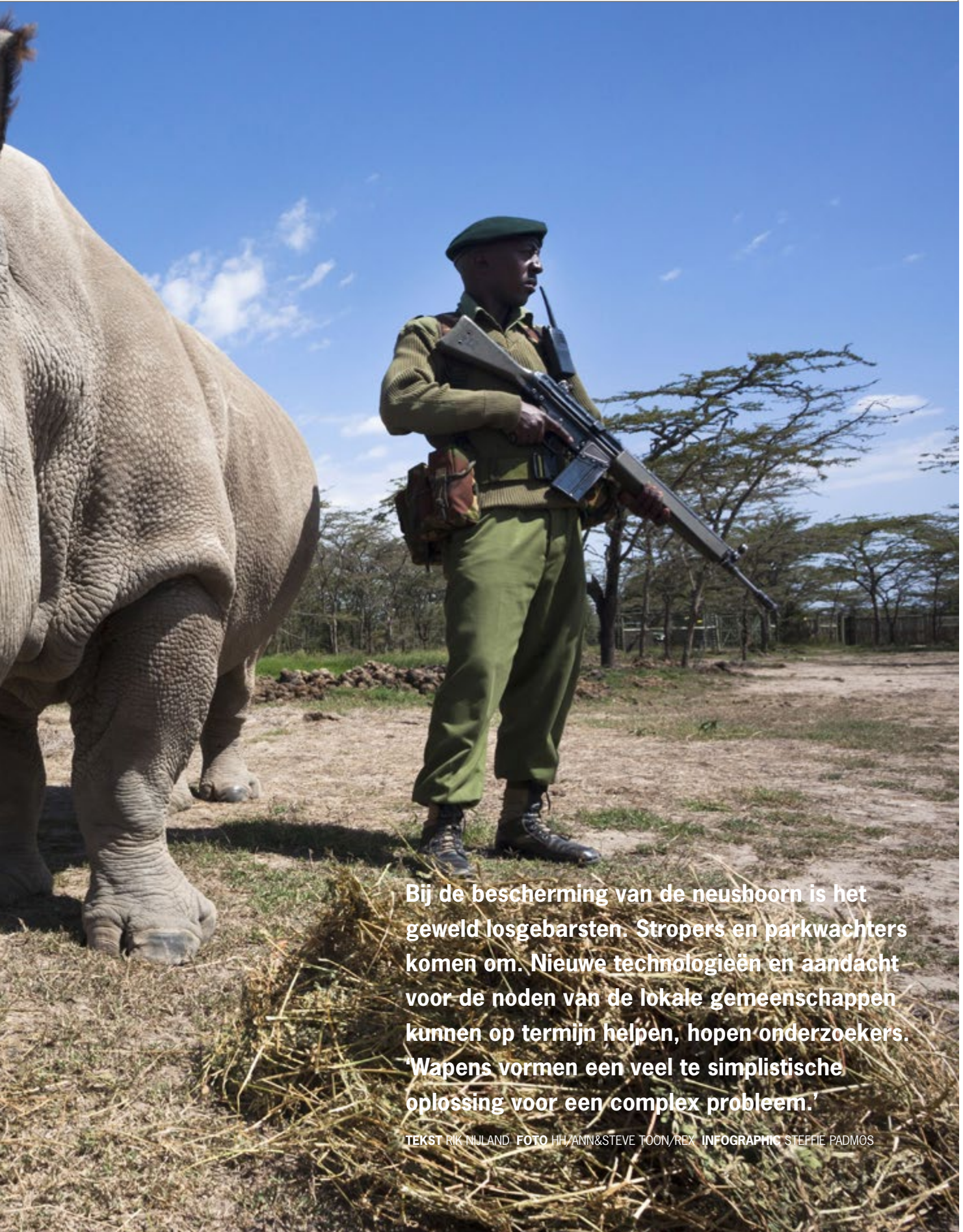

De slag om de neushoorn

Bij de bescherming van de neushoorn is het geweld losgebarsten. Stropers en parkwachters komen om. Nieuwe technologieën en aandacht voor de noden van de lokale gemeenschappen kunnen op termijn helpen, hopen onderzoekers. "Wapens vormen een veel te simplistische oplossing voor een complex probleem."

TEKST RIK NIJLAND FOTO HH/ANN&STEVE TOON/REX INFOGRAPHIC STEFFIE PADMOS

‘Stropen wordt gezien als iets goeds doen voor je familie’

Begin maart van dit jaar maakte Europa kennis met de uitwassen van de lucratieve, illegale handel in neushoorn-hoorns. In een dierentuin vlakbij Parijs werd Vince doodgeschoten, een jonge neushoorn met Nederlandse roots: in 2012 kwam hij ter wereld in Burgers' Zoo in Arnhem. Toen zijn Franse verzorgers Vince dood vonden, was zijn hoorn met een kettingzaag verwijderd.

In de wildparken in Zuid-Afrika, waar 80 procent van de Afrikaanse neushoorns leeft, zijn dergelijke slachtpartijen aan de orde van de dag. Het land vormt het zwaartepunt van de internationale stroperij: elke dag sterven er drie neushoorns. Het kerngebied is het Krugerpark, een langgerekt wildreservaat dat ongeveer half zo groot is als Nederland, op de grens met Mozambique. Jaarlijks komen hier ruim een miljoen bezoekers genieten van de natuur en de *big five*, maar in de coulissen is er ook een andere, treurig stemmende werkelijkheid. In 2016 doodden stropers in deze 'wildtuin' 662 neushoorns. Het klinkt wat cru, maar dat is een fikse verbetering. In 2015 werden nog 826 verminkte karkassen gevonden. Sinds een paar jaar patrouilleren er niet alleen zwaar bewapende rangers, maar helpt ook het Zuid-Afrikaanse leger mee om de stroperij een halt toe te roepen. Ondanks dat wapengekletter zijn er altijd wel een paar stropersbendes actief, vertelt Bram Büscher. Hij is hoogleraar Sociologie van ontwikkeling en verandering in Wageningen en op dit moment gasthoogleraar in Kaapstad. Sinds 2015 doet hij in Wageningen onderzoek naar stroperij in Zuid-Afrika, Indonesië en Brazilië, met een Vidi-subsidie voor vernieuwend onderzoek van wetenschapsfinancier NWO.

‘Zes jaar geleden zag ik het geweld rondom de stroperij in het Krugerpark losbarsten’, vertelt hij. Waarschijnlijk leidde welvaarts-groei in met name Vietnam en China tot een

enorme vraag naar hoorns (zie kader) en dus hoge verdiensten voor wie er een weet te bemachtigen. Büscher onderzocht toentertijd de relatie tussen sociale media en natuurbehoud in grensoverschrijdende natuurparken in zuidelijk Afrika. ‘De stroperij werd in die periode zó bepalend dat ik er niet omheen kon in mijn onderzoek.’

VREDESPARK

Samen met het over de grens gelegen Limpopo National Park vormt Kruger een zogeheten ‘vredespark’, een initiatief van de ngo Peace Parks Foundation. Grondleggers waren de Zuid-Afrikaanse miljardair Anton Rupert, Nelson Mandela en prins Bernhard, *founding president* van het Wereldnatuurfonds. Mandela beschouwde vredesparken als een verzoeningsgebaar naar omringende landen voor de spanningen tijdens het apartheid-regime.

Vrede heeft het peace park echter niet gebracht: in het Krugerpark sterven niet alleen neushoorns, ook vallen er menselijke slachtoffers. In 2015 schreef *The Guardian* dat er elk jaar zo'n honderd Mozambikaanse stropers worden doodgeschoten. Ook komen regelmatig parkrangers om het leven in de gewapende strijd om de neushoorn.

Büscher denkt dat de wapenwedloop tussen stropers en rangers hoger is opgelopen dan nodig was. ‘Wapens vormen een veel te simplistische oplossing voor een complex probleem.’ Op de achtergrond spelen bijvoorbeeld raciale tegenstellingen met wortels in de apartheidperiode, constateert hij. ‘In onze beleving is stroperij altijd slecht. Blanke kinderen groeien op met knuffels en verhalen over leeuwen, olifanten en neushoorns. Een flink deel van de overwegend zwarte stropers ziet stroperij echter als een kans om iets goeds te doen voor hun familie of de gemeenschap. Veel omwonenden zijn bovendien weinig geïnteresseerd in het park, zij moeten het hoofd boven water zien

te houden. Sterker nog, ze associëren het park met historisch leed: hun voorouders moesten weg uit het gebied om ruimte te maken voor een wat vaak wordt omschreven als een overwegend blanke hobby. Veel betrokken natuurorganisaties, waaronder bijvoorbeeld de Peace Parks Foundation, worden vaak gezien als blanke eliteorganisaties die zich nauwelijks écht bekommeren om de lokale zwarte gemeenschappen. In een context van werkloosheid en armoede levert dat grote spanningen op. Het lijkt me niet uitgesloten dat de bom een keer barst. Dat families en hele gemeenschappen zich tegen het park keren.’

Een verdere wapenwedloop is dan ook geen duurzaam antwoord op de stroperij, denkt Büscher. ‘Het Krugerpark heeft in de strijd tegen stroperij te eenzijdig ingezet op militarisering’, vindt hij. ‘De communicatiekanalen tussen het park en de lokale gemeenschappen die na de apartheid waren opgebouwd, zijn ernstig verwaarloosd. Uiteraard breng je met praten gewelddadige stropers niet zomaar op andere gedachten, maar begrip tonen voor de noden van mensen, en betrokken zijn, is heel belangrijk.’

MET WAPENS IN DE HAND

Volgens universitair hoofdocent Frank van Langevelde van de leerstoelgroep Resource Ecology in Wageningen, die veel onderzoek heeft gedaan in Afrikaanse natuurparken, zit er momenteel weinig anders op dan de neushoorns te beschermen. Desnoods met wapens in de hand. Naarmate dat succesvoller gebeurt, dringt zich het gevaar op, erkent hij, van communicerende vaten: sinds Zuid-Afrika de verliezen onder de neushoorns iets weet te beperken, stijgen de aantallen gestroopte dieren in het aangrenzende Namibië en Zimbabwe, van ongeveer 25 in 2014 naar respectievelijk 80 en 50 het jaar erop.

Van Langevelde verwacht dat de strijd >

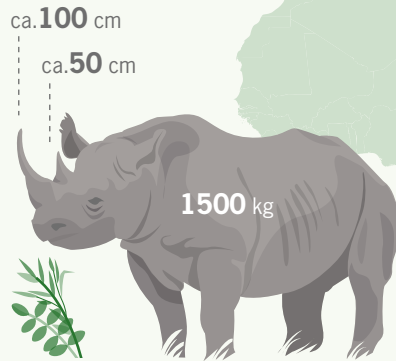
NEUSHOORNS

Vandaag de dag komen wereldwijd nog vijf soorten neushoorns voor, in Afrika en Azië, waarvan de meeste in meerdere of mindere mate bedreigd worden als gevolg van de handel in hoorn.

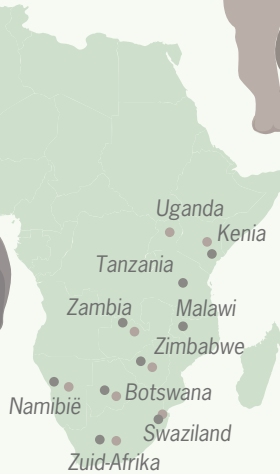
Zwarte neushoorn

Aantallen in het wild:
ca. **5.000**

- Witte neushoorn
- Zwarte neushoorn

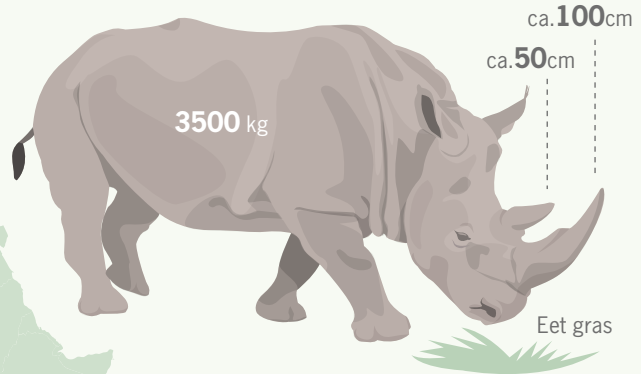

Eet groene plantenschuiten en acaciabladeren en -tweigen

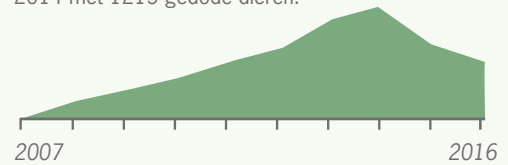
Witte neushoorn

Aantallen in het wild: ca. **20.000**. Eind 19de eeuw was de soort opgegeven, tot er in 1895 een rest-populatie van 100-200 dieren werd ontdekt.

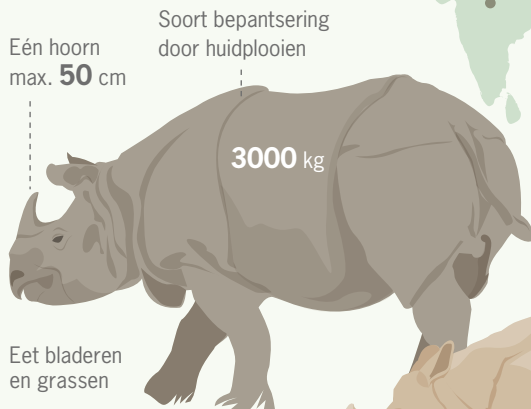
Stroperij

Veruit de meeste neushoorns leven in Zuid-Afrika. Daar concentreert zich de afgelopen tien jaar dan ook de stroperij. De piek werd bereikt in 2014 met 1215 gedode dieren.

Indische neushoorn

Aantallen in het wild:
ca. **3.500**

Eet bladeren en grassen

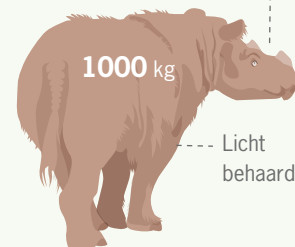

- Indische neushoorn
- Javaanse neushoorn
- Sumatraanse neushoorn

Sumatraanse neushoorn

Aantallen in het wild: ca. **250**

Schuw
Twee kleine hoortjes

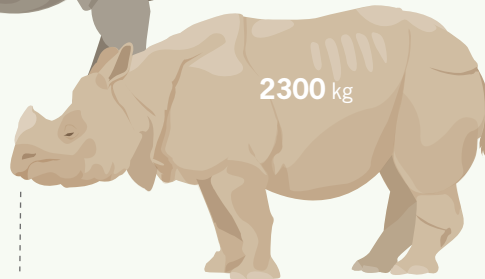

Leeft in bos en moeras

Zeer gevarieerd dieet

Javaanse neushoorn

Aantallen in het wild: vermoedelijk nog maar **60** in het regenwoud van Ujung Kulon National Park

Eén hoorn max. **20** cm

Zeer gevarieerd dieet en leefgebied

FOTO HOLLANDE HOOGTE

Dierenartsen en rangers in het Krugerpark in Zuid-Afrika hebben een neushoorn-moeder verdoofd om haar te kunnen verplaatsen naar veiliger oorden.

niet alleen met een wapenwedloop wordt be- slecht, maar ook met moderne technologie. Het Krugerpark zet drones in en 'slimme' hekken die niet alleen de dieren binnen- houden, maar ook verdachte bewegingen registreren. Daar hoopt de Wageningse onderzoeker een hulpmiddel aan toe te voe- gen met SmartParks. Dat multidisciplinaire project is erop gericht om aan de hand van het vluchtgedrag van de talrijke hoefdieren op de savanne, zoals impala's, gnoes en ze- bra's, te voorspellen waar stropers actief zijn. Een patrouille kan dan uitrukken om ze te onderscheppen voor ze een neushoorn voor de loop krijgen.

Het idee komt oorspronkelijk van astronomen van Astron en medewerkers van NWO. Tijdens een conferentie in Zuid-Afrika vroegen die zich af of het mogelijk was stropers vanuit de ruimte te detecteren. Op zoek naar een partner met verstand van dieren en strop- rij kwamen ze in Wageningen terecht. Met geld van NWO gingen half mei een Wageningse postdoc en promovendus sa- men met collega's van de universiteiten in Twente en Leiden en astronomen van Astron aan de slag in Zuid-Afrika. Zij moeten uit- zoeken of er onderscheid valt te maken tus- sen vluchtgedrag bij verschillende vormen van verstoring. Om de haverklap stuiven de hoefdieren van de savanne weg, in de meeste gevallen voor leeuwen, een luipaard of een roedel wilde honden, maar ook toeristen die even uit de bus stappen of stropers veroor- zaken onrust. 'Wij denken dat er verschil is

te zien in het verstoringpatroon, mits we over voldoende data beschikken', aldus Van Langevelde. 'Leeuwen jagen bijvoorbeeld vanuit een hinderlaag, wilde honden moeten het hebben van lange achtervolgingen op hoge snelheid. Die predatoren veroorzaken ander vluchtgedrag dan stropers die op zoek zijn naar een prooi en niet weten waar die zich ophoudt. Die lopen meestal in een rechte lijn waardoor de verstoring langzaam als een golf meebeweegt', aldus Van Langevelde. 'Een heel enkele keer komen stropers met de auto of een helikopter, maar dat loopt snel in de gaten. Meestal gaat het om kleine groepjes die 's nachts lopend in het park opereren.'

VLUCHTGEDRAG REGISTREREN

In mei startten de onderzoekers met een proef in een klein wildpark in Zuid-Afrika. Zo'n 140 hoefdieren kregen halsbanden met gps-zenders om, die met een telecommuni- cationetwerk (LoRaWAN) worden gevolgd. Als bewezen is dat de vluchtpatronen zijn te onderscheiden, verdwijnen de halsbanden. Uiteindelijk moet een satelliet de dieren aan de hand van hun warmtestraling in de gaten houden en vluchtgedrag registreren, maar dat is voorlopig nog toekomstmuziek, aldus Van Langevelde.

In de proefperiode doen de onderzoekers experimenten met toeristenbussen, wan- delsafari's en stropers. 'Stropers gaan we nadoen met rangers, die ook echt schieten', vertelt de onderzoeker. 'Dat is sowieso no-

dig om de leeuwen te voeren die in dat park in quarantaine worden gehouden om ze in te enten. We verwachten dat impala's, ze- bra's en gnoes onderscheid maken tussen de lichaamshouding van mensen die op jacht zijn en toeristen die een wandeling maken.' Van Langevelde heeft niet de illusie dat deze nieuwe methode de ultieme oplossing biedt om stropers te ontmoedigen. De pakkans gaat wel omhoog, maar de verdiensten voor de stropers blijven erg aantrekkelijk. 'De beste manier is denk ik om de vraag te redu- ceren, door educatie en voorlichting te geven in de landen in Azië waar de hoorns populair zijn. Zo is het in Nederland ook gelukt om roken veel minder geaccepteerd te krijgen.' Hij verwacht meer van deze aanpak dan van bestrijding van de tussenhandel. 'Goed dat mensen daar werk van maken, maar gezien de resultaten met de drugs- en vrouwenhan- del, heb ik daar niet veel fiducia in.'

VERBOD OPGEHEVEN

De Wageningse dierecoloog is fel gekant te- gen de vrijgave van de handel in neushoorn- hoorns. De internationale in- en export is en blijft verboden, maar in maart dit jaar be- sloot het hoogerechtshof van Zuid-Afrika dat het in 2009 ingestelde verbod op binnen- landse handel moet worden opgeheven. Enkele neushoornfarms in het land dringen daar al jaren op aan. Zij hebben grote voor- raden hoorn opgeslagen – als die voorzich- tig worden afgezaagd, groeien ze in twee jaar weer aan. De boeren willen graag hun

‘Focussen op de dieren en de mensen negeren, ondermijnt de natuurbescherming’

‘kapitaal’ te gelde maken. Zij claimen dat de stroperij pas na instelling van het handelsverbod uit de hand liep; legale handel zou stropers de wind uit de zeilen nemen. Tegenstanders, zoals Van Langevelde, vrezden dat de legaal verhandelde hoorns naar het buitenland worden gesmokkeld. De export blijft namelijk verboden. ‘In Zuid-Afrika zelf is er geen markt voor, maar in Azië is de vraag enorm. Er zijn zoveel mensen die zo’n ding willen hebben dat ik niet verwacht dat dit de stroperij indamt. Die blijft lucratief. Bovendien bestaat zo de kans op het ‘witwassen’ van wilde dieren, net zoals in de Kaukasus gebeurt met de eitjes van de steur. Er mag geen steur worden gevangen uit de natuur, maar de kwekerijen produceren te weinig kaviaar. Alle kaviaar die wordt verkocht heeft weliswaar het predicaat ‘gekweekt’, maar uit onderzoek blijkt dat veel ervan afkomstig is van wilde steur. Iets vergelijkbaars gaat met de hoorns gebeuren.’ Volgens Van Langevelde is het voorkomen van neushoorn-stroperij voorlopig een

kwesitie van combineren van technologie, wapens, straffen en waar mogelijk *local participation*. In het dunbevolkte Namibië, legt hij uit, zijn successen geboekt met het terugdringen van stroperij door omliggende dorpen te laten meeprofiteren van de inkomsten uit het toerisme. ‘In het Krugerpark werkt dat niet. Dat ligt in dichtbevolkt gebied. Veel stropers komen bij Hoedspruit en Nelspruit het park binnen, een regio waar een half miljoen mensen leven. De opbrengsten van het Krugerpark met hen delen, is een illusie. Afgelopen jaar zijn er achthonderd mensen opgepakt vanwege stroperij, maar er staat een veelvoud klaar om hun plek in te nemen. Op de korte termijn is preventie – voorkomen dat die dieren worden geschoten – de enige oplossing. Patrouilleren door het leger, wat Büscher er ook van vindt, is helaas noodzakelijk.’

HERSTEL VERTROUWEN

Hoogleraar sociologie Büscher beseft dat zijn pleidooi voor ontspanning en dialoog

hooguit op de lange termijn soelaas kan bieden tegen de stroperij. Toch is herstel van vertrouwen essentieel, vindt hij. De lokale gemeenschappen rondom het Krugerpark – miljoenen mensen – ondergaan ingrijpende veranderingen, vertelt hij. ‘Kleinschalige landbouw speelt nog altijd een belangrijke rol, maar er is weinig land beschikbaar. Bovendien keren jongeren zich af van het leven van hun ouders of grootouders, ze willen liever een modern bestaan. Kunnen die mensen geen boerenbedrijfje beginnen in plaats van neushoorns stropen, wordt in Nederland nog weleens gezegd. Maar daarmee ontken je dat de rurale gebieden in Zuid-Afrika razendsnel veranderen. Momenteel voelt een deel van de bevolking zich meer serieus genomen door de misdaad-syndicaten dan door het Krugerpark en de overheid. Als we in zo’n context alleen focussen op de dieren en de mensen negeren, dan ondermijnen we de natuurbescherming, dan knuffelen we de neushoorn uiteindelijk dood.’ ■

MARKT VOOR HOORN

De hoorn van een neushoorn is zijn gewicht meer dan in goud waard. De eindgebruikers zouden tussen de 60 en 100 duizend dollar per kilo betalen. Keratine vormt het hoofdbestanddeel, een taai, vezelig eiwit waaruit ook nagels en haren bestaan. In Azië zijn neushoorn-hoorns traditioneel een belangrijk ingrediënt voor onder meer kankermedicijnen, maar ze worden ook gebruikt om schaaltes en sieraden van te maken of verwerkt tot handvatten van traditionele Jemenitische dolken. De markt voor hoorns piekt steeds in andere landen, blijkt uit onderzoek van

Save the Rhino/TRAFFIC. Tot in de jaren zeventig was Japan grootverbruiker, vooral voor medicijnen. Toen de internationale handel vanaf 1977 aan banden werd gelegd, droeg de overheid de producenten op alternatieven te gebruiken. De handel verplaatste zich naar Zuid-Korea, maar overheidsmaatregelen hadden een paar jaar later ook daar effect. In Jemen is de afzet eveneens sterk verminderd, mede dankzij een voorlichtingscampagne en de economische instabiliteit. Momenteel zijn China en vooral Vietnam de belangrijkste afzetlanden.

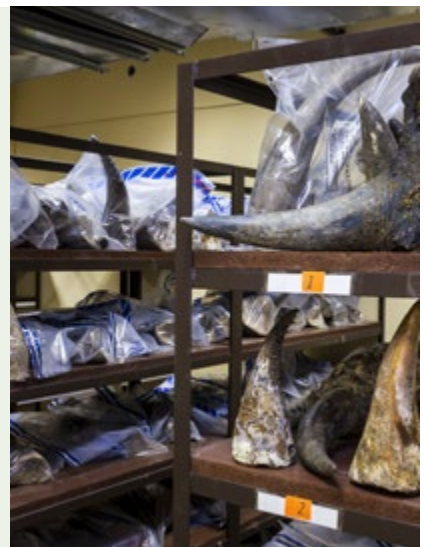

FOTO GETTYIMAGES